

APROXIMACIÓ AL VOCABULARI EROTICOAMORÓS DEL *TIRANT LO BLANCH*

BAILE LÓPEZ, EDUARD
UNIVERSITAT D'ALACANT
ebaile@ua.es

This paper refers to the erotic lexic contained in 'Tirant lo Blanch', a chivalry novel written in catalan by Joanot Martorell and published for the first time in Valencia, 1490. As love and sex take an important role in 'Tirant lo Blanch', my objective is to attend to a selection of those words related to sensuality —not just words that belong, inextricably, to this particular conceptual setting but also words that relate to it thanks to the narrative context. Because of the limits of this paper, my final writing does not offer any thoughtful insight on selected words but, instead, it is developed just as a representative choosing of erotic lexic, which is structured in different conceptual contexts based on narrative ones, leaving the task of detailed definitions for further analysis in future congresses.

1. Presentació

Aquesta comunicació naix arran de la meua investigació de doctorat, que ha donat com a fruit un treball amb el títol *Concordances lematitzades del «Tirant lo Blanch»* (BAILE 2007). Dirigit pel Dr. Rafael Alemany Ferrer, catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat d'Alacant, al llarg d'aquests darrers anys he dut a terme la consecució d'un inventari de vocabulari tirantià categoritzat i regularitzat ortogràficament a partir de l'edició crítica d'Albert G. Hauf (MARTORELL 2005). Una vegada aquest corpus lèxic ha esdevingut base de dades, he començat a sentir la necessitat d'acostar-me a determinats camps conceptuals de la novel·la valenciana de manera més particular.

D'entre els possibles camps d'atenció, el que més productivitat podria oferir és, al meu parer, el del vocabulari vinculat a l'àmbit eroticoamorós¹, en tant que el *Tirant* té en l'element sentimental i, sovint, obertament sexual, un dels punts més sucosos; en conseqüència, he cregut vàlid de resseguir part del lèxic de la novel·la com a instrument per a evocar aqueix món del cor i de la carn. No es tracta tan sols d'atendre al vocabulari que remeta als sentiments o al físic sinó que, sense deixar de costat aquest subconjunt de termes vinculats directament al camp semàntic citat, pense que fóra també interessant d'observar el comportament del vocabulari martorellià no connotat *per se* al servei de les descripcions del món sensual de Tirant, de Carmesina i de la resta de protagonistes.

2. Objectius

Els objectius de la meua proposta es poden resumir breument en els punts següents:

- 1) Atendre al vocabulari dels sentiments i del cos emprat per Martorell per tal de dibuixar les accions sensuais dels diversos personatges de la seua novel·la.
- 2) Atendre al vocabulari del *Tirant* no connotat com a eròtic aïlladament però que, a causa del context documental, es carrega semànticament dels nous matisos que ací m'interessen.
- 3) Oferir, des d'una perspectiva lleugerament lúdica, el lèxic eroticoamorós de l'obra amb l'ajut de diversos exemples documentals. Es tracta, recordem-ho ara, d'una aproximació i no d'una compilació exhaustiva del comportament eroticoamorós dels mots tirantians.
- 4) Subdividir el vocabulari triat en sis paràmetres que evoquen situacions sensuais de maneres diverses.

3. Estat de la qüestió²

No es pot ben dir que la crítica haja entrat en el camp lexicogràfic del *Tirant* amb la perspectiva d'abordar els grups conceptuals més cridaners del text. En aquest sentit, doncs, vull assenyalar que les aportacions prèvies més properes a les meues intencions es refereixen a estudis d'arrel literària i no lexicogràfica com ara CACHO BLECUA (1993), RENEDO (1992) i, amb menor interès al meu parer, WITTLIN (1986), centrat en interpretacions de caire psicoanalític, des del meu punt de vista, una mica forçades. No obstant el fet que siguin articles d'anàlisi literària, l'aproximació als components sensuals de l'obra i, especialment, a la besada, provoca que coincidisquen parcialment amb el que he volgut aconseguir i, si més, no, m'han servit d'aïna de recerca. Així, per exemple, trobe força interessant les notes de CACHO BLECUA (1993) al voltant de la tipologia de les besades en el *Tirant* de manera que m'han posat sobre la pista de besades a bandejar com a formants de l'element eroticoamorós tirantià —les besades rituals-cerimonials que marquen l'entrada en la cavalleria, les besades que denoten el sentit de la fidelitat i de la companyonia³, les besades de valor religiós cristià o les besades matrimonials— en contrast amb el que, manllevant les paraules de Martorell mateix, es podrien anomenar com *los amorosos besars*. En un sentit semblant, els comentaris de RENEDO (1992: 100) al respecte m'han servit per a enfocar la cerca de mots vinculats amb el procés de seducció a partir de la premissa segons la qual «El bes és la quarta línia del procés de la seducció i el grau previ al moment definitiu de la unió amorosa».

Una altra aïna de treball inestimable han estat diversos ítems, ara sí de caràcter lexicogràfic, com, d'una banda, els que se centren en la novel·la analitzada i, d'una altra banda, els que remetien al lèxic contingut en d'altres clàssics valencians de l'edat mitjana. Entre els primers, hi cal destacar PEIRATS (2005) i, especialment, la tesi inèdita de BROSSA (en xarxa), que fou essencial a l'hora d'establir les entrades del meu projecte de doctorat; entre els segons, s'hi troba BUTTLER (1981), que m'aportà la comparança amb els poemes d'Ausiàs March, CASANOVA (1988), que m'obrí les portes al vocabulari d'Antoni Canals i GONSÀLVEZ (2003), que em concedí una visió més aprofundida dels mots de Jaume Roig en l'*Espill*.

Finalment, i encara que siga obvi, val a dir que el procés previ d'inventarització de vocabulari derivat del nostre treball de doctorat ha implicat constantment l'ús de diversos referents lexicogràfics de la llengua catalana com ara el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, el *DIEC2* i el *Diccionari etimològic de la llengua catalana* de Joan COROMINES.

4. Metodologia

Els passos emprats per a dur a terme la recerca de mots eroticoamorosos del *Tirant* es resumeixen en els punts que done tot seguit:

- 1) A partir del vocabulari inventariat en el meu treball de doctorat (BAILE 2007), he mirat de localitzar mots susceptibles d'estar carregats d'erotisme, tant si hi remetien per ells mateixos com si ho fan a partir del seu ús en la novel·la de Martorell. L'edició emprada ha estat la crítica d'Albert G. Hauf (MARTORELL 2005).
- 2) Una vegada triat aquest vocabulari de la sensualitat, n'he extret diversos exemples documentals per tal que el lector pugui fer-se una idea de l'abast eròtic que ofereixen. En aquest sentit, val a comentar dues decisions determinades per la manca d'espai: d'una banda, ni he arreglat tots els mots susceptibles d'entrar dins de l'àmbit de l'erotisme ni en done totes les documentacions possibles; d'una altra banda, tot prioritant la documentalització i amb la perspectiva de no quedar-me tan sols amb un petit nombre de termes, he optat per no fer-ne cap definició i que els mots parlen sense cap ajut extern.
- 3) El lèxic seleccionat ha estat inventariat a través d'una subdivisió en sis grups: les parts del cos, les localitzacions, l'amor com a element visual⁴, el joc de la seducció, el lèxic moral de condemna i de fracàs i, finalment, els usos metafòrics, que, al seu torn, s'estructuren en quatre parts que responen a les metàfores de

l'amor com a foc, les metàfores de l'amor com a aigua, les metàfores de l'amor com a conflicte guerrer i els eufemismes per a designar els membres sexuals femenins.

5. Compendi de vocabulari eroticoamorós

En aquest apartat, centre de la comunicació, oferisc el corpus seleccionat de lèxic tirantià de caire eroticoamorós d'acord amb una subdivisió conceptual però també contextual, és a dir, per una banda, he seleccionat mots que remetent semànticament per ells mateixos a l'àmbit de la sensualitat i, per una altra banda, n'he seleccionat d'altres que es carreguen de significació sexual pel context narratiu en què Martorell els emprà. Tal com deia suara, em limite, per manca d'espai, a llistar el vocabulari documentat amb cites provinents de l'edició d'Albert G. Hauf (MARTORELL 2005) tot indicant-ne la pàgina en primer lloc i, seguidament, la línia⁵. Dins de cada subapartat, els termes s'hi succeeixen alfabèticament i, així mateix, a l'interior de cada mot, la documentació hi és donada per orde de pàgina i de línia.

5.1. Parts del cos (i lèxic vinculat)

Comprén lèxic que designa els membres del cos, excepte els ulls perquè els he traslladat al punt 5.3., així com d'altres substantius, adverbis i verbs que s'hi poden relacionar en tant que descriuen el contacte físic.

carícia *f.* fent-se moltes **carícies** (1040, 25). e feren-se moltes **carícies** (1418, 17).

carn *f.* la més bella ymatge de humana **carn** que de nostra mare Eva ençà sia stada (480, 37).

carnalment *adv.* Lo terç és si **carnalment** ha coneguda monja o dona dada al servey de Déu (864, 32).

cors *m.* yo, Carmesina, dó mon **cors** a vós, Tirant lo Blanch (1015, 11).

cuixa *f.* e la mia cama entrà entre les vostres **cuxes** e lo meu peu tocà hun poch més avant (795, 38). Mira, Tirant: vet ací lo seu ventre, les **cuxes** e lo secret (897, 3).

gola *f.* que la sua blancor és tan strema que per la **gola** li vehia passar lo vi (157, 13).

gonella *f.* e besà-li la cama sobre la **gonella** (796, 9). la cordonera de la **gonella** tota rompuda (1061, 19).

llavi *m.* Los **labis** tenia vermells com a coral e les dents molt blanques (486, 23).

mà *f.* Posà-li de continent les **mans** als pits tocant-li les mamelles e tot lo que pogué (633, 20). E Tirant li prenia molt sovint les **mans** e les hi besava (737, 2). Aprés li posà les **mans** als pits e tocà-li les mamelles (1048, 16).

mamella⁶ *f.* e tirà-li de punta e donà-li en la **mamella** squerra en dret del cor (267, 8). Vet ací les sues cristal·lines **mamelles**, que tinch cascuna en sa mà: bese-les per tu (897, 2). lo cap del galant sobre lo braç e la boca en la **mamella** (980, 2). e la sua boca besava les mies **mamelles** (983, 10). Ab aquestes **mamelles** les quals se tragué defora perquè Tirant les ves (1052, 9).

tocar *v.* e aquell **tocà**-li les mamelles, lo ventre e de allí avall (904, 3). Aprés li posà les **mans** als pits e **tocà**-li les mamelles, e feya-li requestes d'amor (1048, 16).

5.2. Localitzacions (i lèxic vinculat)

Em referisc ací, principalment, a la cambra com a lloc de trobada sexual⁷ i, en un pla més aïna secundari, a la presència del jardí com a lloc d'esbargiment sensual. Pel que fa al primer del casos, hi he deixat entrar diversitat de mots com ara verbs que remetent a accions que hi tenen lloc tant abans com després de la reunió eròtica, objectes que s'hi troben, etc.

abraçar *v.* car haveu tenguda en lo lit **abraçada** huna donzella, la més bella, la més agraciada (1044, 9). e la emperadriu no u comportà, sinó que l'**abraçà** e besà stretament, e passaren aquella delitosa nit (1527, 4).

adormir-se *v.* e, com ella conexia que la princesa **se adormia**, fluixava la mà e lavors Tirant tocava a son plaer (904, 14).

camisa f: *adés tota nua, adés en camisa* (579, 23). *ell se fa enamorat de mi e volria'm alçar la camisa si yo lo y consentia* (893, 3).

descalç -a adj: *Cavaller gloriós, despullau-vos en camisa e descalç anau-vos a posar al costat de aquella qui us ama* (1414, 32).

despertar v: *car en la nit me desperte ab aquella pròpia passió* (947, 13).

despullar v: *Yo la viu vestir e despullar algaliada e ben perfumada* (694, 24).

dormir v: *majorment ara que yo dorm ab ella en lo seu lit* (885, 29). *Com Plaerdemavida conegué que ella molt bé dormia, afluxà del tot la mà a Tirant hi ell volgué temptar* (904, 18). **dormies** ni les tues mans no devien star ocioses (1109, 15).

falda f: *volia-us posar la mà davall la falda per sercar-vos les puces* (708, 6). *ell se acostà tant e posà-li les mans dejús les faldes* (1048, 18).

gitar v: *com a home desesperat, e véu la princessa star gitada en lo lit, acostà's a ella ab la cara molt alterada* (749, 26). *anau a la sua cambra e gitau-vos en lo lit, com ella hi sia nua o en camisa* (887, 4).

habitació f: *fer obrir les portes de la vostra gloriosa abitació a mi* (227, 8). **habitació** excelssa en la qual lo meu repòs se reposa! (1335, 10).

hort m: *e de una finestra que mirava dins lo ort véu a Tirant star ab sa filla* (538, 22). *la prengué de braç e axí-s passejarien per l'ort* (1012, 4).

jardí m: *de molt bells jardins e delitosos* (521, 18).

llançol⁸ m: *e poden apleguar al lit encortinat e los lançols bé perfumats, e tota una nit de hivern poden star* (527, 34). *no donant-nos a delits carnals ni dormir entre lançols perfumats ni algaliats* (562, 12).

llit m: *posat cars que lo lit no fos perfumat, no s'i daria res* (953, 15). *per possehir lo goig de aquest benaventurat lit* (908, 7). *Aquí, en aquest lit, me tingué nua* (1333, 1).

matinada f: *E los somnis que en la matinada se fan, molts ne ixen verdaders* (983, 20).

5.3. L'amor com a element visual

Aquest subapartat recull lèxic que explica l'amor en el *Tirant* com un d'arrels eminentment, per bé que no únicament, visuals. En aquesta línia, sembla que la mateixa novel·la, quan Martorell hi escriu que «negú no pot saber lo pensament de la persona, mas coneix-lo per los senyals que defora se manifesten» (capítol CXCVI), reafirma aquesta intuïció segons la qual els personatges tirantians s'enamoren i demostren que amen a través dels ulls per damunt d'altres mitjans.

absència f: *manifestament se véu la mort mia per la longa absència de la cosa que desige servir* (1137, 10). *aquests mals són a mi més tol·lerables que la absència de aquella excel·lentíssima senyora per mi amada* (1290, 8). **Absència**, enemiga de enamorats pensaments (1324, 1). *la mia ànima contínuament pena pensant en l'absència de la vista de aquella qui sosté ma vida e desige* (1462, 4).

absent -a adj: *e-l tinch contínuament present encara que sia absent* (844, 6).

afable adj: *Com véu a Tirant, ab cara molt afable e ab gest graciós perquè-l pogués enamorar* (1045, 38).

bell -a adj: *dient que en tota sa vida tan bell cavaller no havia vist, e desijava'l molt en sa cort* (1125, 32).

bellea f: *les mans se demostraven de inestimable blancor e bellea* (207, 15). *O quanta bellea! Ab tanta perfecció jamás viu en donzella del món* (788, 37).

callar v: *mas la temor excellia la amor e deliberà de caillar e no dir res* (904, 35). *E faràs axí: que en la callada nit, qui dóna aleujament als treballs* (973, 7).

crestall⁹ m: [les mamelles]¹⁰ *molt blanques, menudes e spesses, que parien de crestail* (486, 25).

crystal·lí -ina o **crestal·lí -ina** adj: *mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien* (469, 23). *Vet ací les sues cristal·lines mamelles, que tinch cascuna en sa mà* (897, 2).

gest m: *Bé mostrava lo seu agraciad gest, ab la bellea infinida* (485, 5). *Com véu a Tirant, ab cara molt afable e ab gest graciós perquè-l pogués enamorar* (1045, 38).

imatge f: *que los nostres hulls hajen vista la més bella ymatge de humana carn que de nostra mare Eva ençà sia stada* (480, 37). *tinch la sua ymatge davant los meus ulls* (1094, 6).

lindesa f: segons la **lindesa** de la cara, que era d'estrema blancor de roses (486, 23).

ull m: los **hulls** són misatgers del cor (428, 10). e aquella flama que als teus **ulls** de mi resplandeix és amor (790, 4).

veure v: E fins a les mores que·l **vehien** lo amaven e·l desijaven servir (430, 7). serà jamás alegra ne contenta fins a tant que yo **veja** ab los meus hulls aquell gloriós Tirant (580, 3). e no **veig** a Tirant, lo cor me mor (630, 28).

5.4. El joc de la seducció

Aquest punt arreplega termes que evoquen, en major o en menor mesura, el procés de seducció, la qual cosa és, segons CACHO BLECUA, «uno de los terrenos favoritos de Martorell, el del juego y el de la apariencia en el terreno erótico» (1993: 47). Val a dir, a més, que m'hi he permès d'incloure alguns mots que relacionen l'amor amb la memòria.

amant m i f: E los dos **amants** restaren en lo lit (984, 11). en tota aquella nit fon poch lo dormir dels dos **amants**, mas jugant e solaçant (1040, 24). Los dos **amants** stiguieren tota la nit en aquell benaventurat deport (1421, 20).

amor f: E si **amor**, qui té equal balança qui eguala les voluntats (495, 11). emperò a la gran **amor** no y és res difícil o greu (609, 17). Emperò **amor** és aquella qui eguala les voluntats e a l'indigne fa digne de ésser amat (629, 7).

anell m: Senyora, aquest **anell** vos tramet aquell qui de amor infinida vos ha amada (143, 10).

benamar v: e despendre tot lur temps en **benamar** honestament sens decepció alguna (1035, 3).

besada f: e fon tan saborosa la **besada** (1031, 18).

besar v: **Besa**'m en los pits per consolació mia e repòs teu (753, 10). la princessa li demanà per què li havia **besada** la mà tres voltes (1378, 11).

cadena f: La princessa li donà una grossa **cadena** de or (565, 7). vos prech porteu aquesta **cadena** per la amor mia (999, 2).

coneixença f: almenys que·m digua vostra senyoria quina **conexença** e amistat ha tenguda ab mon marit (119, 7).

dama f: admirada que sens parlar pogués hom requerir una **dama** de amors (526, 10).

demanar v: com en aquell temps yo fos **demanada** per mil enamorats (732, 28).

desig m: Los **desigs** del cor ocupen la pensa (1301, 1). ¿la mia disposició no era conforme als teus **desigs**, més que [la] del negre ortolà? (1056, 10).

donzella f: és digne de haver honor e mereix haver amor de **donzella** (223, 3). car la **donzella** honestat deu amar sobre totes coses (885, 12).

eloqüència f: car ab lo lur agraciast gest e ab la bella **eloqüència** encativen los hòmens (1183, 24).

enamorar-se¹¹ v: e véu la gentil dama e **enamorà**'s molt d'ella (364, 15). Phelip se **enamorà** molt de ella, e ella per semblant d'ell (382, 18).

espill m: Ab un **espill** me requerí de amors (528, 37).

fantasia f: E com cascuna hora del dia en la mia **fantasia** se representàs la sua fingida amor ésser tal (1407, 11).

ferir v: E ell stava **ferit** de aquella passió que a molts engana (473, 9).

festejar v: bé m'era plasant lo **festejar** y ésser amada (397, 10). Per tal forma fon **festejada** la infanta que ella restà molt contenta de Tirant (444, 35). se tenen a molta glòria que sien amades e **festejades** (527, 22). Ypòlit, que aquella nit havia molt bé **festejada** la dama (1527, 29).

joc m: Si sabésseu dix la princessa quin **joch** me féu lo dia passat! Ab un **espill** me requerí de amor (525, 37). Ara·m voleu mudar lo **joch**? Guardau, senyora, qui moltes ne erra y n'esdevé una (884, 25).

jura f: E hon són ara les innumerables promeses, **jures** e sacraments (661, 5).

lletra f: ab tan enamorades paraules com la **lletra** de Tirant rahonen (951, 2).

memòria f: E no penses, Tirant, que sies caygut de la mia **memòria** (1502, 16).

paraula f: e no li pogué exir altra **paraula** de la boca sinó que dix: Yo ame (473, 20).

parlar v: que com vós li **parlareu** ella mostrarà tenir les orelles plenes de cotó (876, 7).

posseir *v*: per **posseir** a tu, de totes les altres coses (1527, 22).
record *m*: seràs en **recort** de aquella qui t'ama tant com a la sua vida (985, 10). gens per axò no-m lexa lo **recort** de aquella sereníssima senyora (1256, 20).
recordació *f*: viure sens ell no desige, e per a sempre serà en **recordació** com só morta per amor de Tirant (1512, 36).
requerir *v*: quin joch me féu lo dia passat! Ab un espill me **requerí** de amors (528, 38). yo la **requeria** de amors (534, 25).
requesta *f*: e tocà-li les mamelles, e feÿa-li **requestes** d'amor (1048, 16).
senyal *m*: perquè besant dins [de la mà]¹² és **senyal** de amor e besant defora és **senyal** de senyoria (513, 28). Aquests **senyals** de amor de mi (857, 17). e aquí [al llit]¹³ conegueren los últims termes dels **senyals** de amor (1371, 18).
senyorejar *v*: Pose's en lo cor amar los que **senyoreja**, car amant crex lo amor (604, 27).
senyoria *f*: e besant defora [les mans]¹⁴ és **senyal** de **senyoria** (513, 28).
vespre *m*: e yo us y daré tal endreça que al **vespre** vos posaré en lo seu lit e trobareu-la tota nua (885, 28).
voluntat o **volentat** *f*: qui serà aquella desaventurada persona qui dues **voluntats** tan conjuntes e unides jamás puga separar (1023, 14). La intrínseca **volentat** e cordial amor és declarada per efectes exteriors (1302, 13).

5.5. Lèxic de condemna moral i de fracàs

Com el títol assenyala, ací pretenc de concentrar mots que qualifiquen moralment les males arts de l'amor; així mateix, hi he volgut palesar exemples de vocables que remetent al patiment amorós quan no hi ha hagut l'èxit desitjat pels amants. Aquest subapartat lèxic, és, doncs, el revers del vocabulari citat suara i és que, en el *Tirant*, l'amor també pot causar mal a banda de plaer; així, per exemple, WITTLIN recorda als lectors que, quan Tirant i Carmesina dormen en el castell de Malveí, no aconsegueixen de cloure els ulls i descansar *per amor*, ço és, perquè no poden mantenir relacions sexuals (1986: 34).

adolorir *v*: e véu star a Tirant en molt trist e **adolorit** continent (486, 34).
angústia *f*: e seré lunyada de la gran **angústia** e dolor en què só posada (1512, 22).
desamar *v*: car la tua bellea te fa meréxer, encara **desamant** (783, 4).
desanamorar *v*: En aquesta manera la fareu **desanamorar** de aquell qui primer amà e amarà a vós (528, 7).
desesperació *f*: hon porem conéxer si u fa per amor o si u fa per **desesperació** (825, 30).
desesperar *v*: Tirant, entrant per la cambra, quasi com a home **desesperat**, e véu la princesa star gitada en lo lit (749, 26). E per causa de tal inconvenient vixch **desesperada** e dolch-me de aquella cosa que amor consent (882, 4).
deshonest -a *adj*: Primerament viu hun **deshonest** besar (1084, 24).
deshonrar *v*: ans que de moros sia **deshonrada** (1076, 17). en poder de infels e per ells **deshonrada** (1407, 18).
desorde *m*: Jamés en mi he vist altre **desorde** sinó ultra los térmens de rahó amar-vos (1055, 8).
desordenadament *adv*: O escura seguedat de aquells qui **desordenadament** amen! (1009, 1).
despulla *f*: que ab pensa deliberada hages volguda robar la **despulla** de la mia virginitat (708, 35). pots consentir que home stranger se'n porte la **despulla** de la virginitat de Carmesina (882, 8).
dolor *f*: ¿e yo, trista, seré delliurada de aquesta **dolor** qui tant me turmenta? (755, 32).
dolorós -osa *adj*: car, en **dolorós** despertar que aquesta donzella me ha fet (982, 26).
dolre *v*: là i va la lengua, hon lo cor **dol** (428, 15).
 fingir *v*: del dia en la mia fantasia se representàs la sua **fingida** amor ésser tal, venia en l'estrem de la mort (1407, 11).
gelosia *f*: ni apartar poguí del meu ànimo la miserable **gelosia**, qui en mi havia presa posada (1085, 4).
gemec *m*: ab aquells sospirs e **gemechs** que los verdaders enamorats solen lançar (1409, 19).

grosser -a *adj*: Encara que yo sia **grossera** en amar (708, 21). E la persona **grossera** no té sinó amor d'ase (1189, 22).

honest -a *adj*: elegeix la més rohín, e en special en les amors **honestes** e lícites (383, 17). O castedat e pudícia inestimable de les **honestes** donzelles! (1009, 25). Fogiu de mi, castedat, **honest** vergonya e temerosos pensaments (1309, 1).

ignoscència *f*: Per què-m clam de amor o de la mia **ignoscència**, qui és stada causa de aquestes dolors (1138, 9).

il·lícit -a *adj*: ab **il·lícites** pràtiques la haja de conquistar (898, 12).

lamentació *f*: E ab aquestes e semblants **lamentacions** se n'entrà en la cambra (590, 27).

lamentar *v*: la enamorada infanta se **lamentava**, derrocant destil·lades làgremes de aquells hulls (397, 16).

libidinós -osa *adj*: e resesteix en aquest principi de **libidinosa** voluntat (1040, 15). e apartat de tota amor **libidinosa**, sinó ab verdadera caritat (1171, 5).

lícit -a *adj*: E si us ajustau ab ell per amor no **lícita**, què diran de vós? (527, 4).

lícitament *adv*: perquè **lícitament** fósseu entrat en los ports de la mia honesta pudícia (1421, 5).

luxúria *f*: Lo primer és peccat de **luxúria**, que s'à apropiada la reyna per força (1158, 23).

luxuriós -osa *adj*: Ara que sou vell, sou **luxuriós** (893, 6).

malenconia *f*: e com la véu tan alterada, tota roja de **malenconia** que tenia, no tingué atreviment de dir-li res (883, 4).

oi *m*: Guerra null temps no proceheix de amor, ne **hoy** no proceheix de amor ne de caritat (600, 32). Com ho hagué vist, dix: Amor, **oy**; desig, abominació; speranza, desesperació (809, 27).

sospir o **suspir** *m*: per ço com lo **suspir** de la dita senyora no fon manifest a negú (521, 7). E hun **sospir** que dels retrets del cor de Tirant spirant partia (930, 16).

odiós -osa *adj*: vos ame de infinida amor, essent-me **odiós** lo nom d'altri (872, 2).

trist -a *adj*: Ara podeu veure a què vénen les **tristes** amors! (918, 34). Gran socors lo meu **trist** cor ha rebut de les tues gracioses paraules (1308, 12). Està lo meu **trist** cor nafrat de mortal ferida (1335, 2).

tristament *adv*: e ja no sé com puga apendre de sofrir **tristament** lo dan de amor qui aparellat m'està (740, 6).

violar *v*: e forçívoltment la **violà** e passà-se'n a la ost dels romans (654, 34). misericòrdia de les donzelles fins que-ls has **violada** la castedat! (708, 29).

5.6. Usos metafòrics

Reserve aquest apartat per a una sèrie d'usos de caràcter metafòric de vocabulari d'arrelam no eròtic que, en ésser identificats amb la pulsio sensual, esdevenen membres del camp conceptual que m'interessa.

5.6.1. La metàfora del foc

Comprens ací el lèxic que remet a una concepció de l'amor i del sexe com a substancia equivalent al foc.

abrasar *v*: Donchs, trista de mi, de molta dolor stich **abrasada** e no sé ab quin ferro puxa dar fi a la mia alegria (1144, 9).

ardentment *adv*: stimava que la princessa **ardentment** se mesclava en les apurades flames de son voler (1536, 19).

bullir *v*: Sí prech a Déu lo veja rostit e **bullit** e en ira de sa enamorada! (426, 16).

cremar *v*: que foch de amor la **crema** (732, 34). m'escalfa per la flama qui-m **crema** (760, 16).

flama *f*: e aquella **flama** que als teus ulls de mi resplandeix és amor (790, 4). que l'or del seu amor cremant se apurava en les **flames** de Carmesina (1536, 18). les apurades **flames** de son voler (1536, 20).

encendre *v*: e aquells hulls que moltes flames de foch havien **ençeses** en lo cor de Phelip (397, 17). Amor la **encenia** en voler lo que no devia, mas vergonya lo y vedava (481, 28). que'l contrast de mes rahons **encendran** majors flames de tos desigs (738, 1).

5.6.2. La metàfora líquida

Entenc els mots següents en funció de la seua vinculació amb l'aigua com a referent sensual. No hi ha ben bé una identificació del sexe amb l'element líquid però em permet la llicència de establir-hi una relació en tant que, si més no, sí que resulta obvi que els contextos en què els personatges entren en contacte amb l'aigua en escenes de palau remetent al món de la sensualitat.

aigua *f*: e per los mugurons exia un gran raig d'**aygua** molt clara qui venia del riu per canons d'argent (230, 26). e l'**aygua** que cahia de les mamelles dava en un bell safareig (230, 27). en veure aquelles dones d'argent com lançaven **aygua** e vi per les mamelles e per la natura (289, 24).

bany *m*: delitàs en dormir, reposant en **banys** plasents: per oçi e luxúria fon vençut en la batalla (603, 6). O, com sou donzella de mal comport! Exiu ara del **bany** e teniu les carns lises e gentils (904, 7).

5.6.3. La metàfora de la guerra

En diversitat d'ocasions, Martorell entén l'amor i el sexe com a camp de batalla.

batalla *m*: E si guerres ni **batailles** se fan, tot serà per amor e contemplació vostra (481, 15).

batallar *v*: li és bé mester que tinga cor e ardiment en **batallar** contra lo món e la carn, e contra los sperits (771, 10).

bel·licós -osa *adj*: Reposau-vos, senyor, e no vullau usar de vostra **bel·licosa** força, que les forces de una delicada donzella no son per a resistir a tal cavaller (1418, 3).

guerra *f*: E si **guerres** ni **batailles** se fan, tot serà per amor (481, 14). de **guerra** null temps no procehex amor (639, 6).

guerregar *v*: no és bona cosa que los cavallers **guerregen** ab les donzelles (1244, 9).

5.6.4. Eufemismes per als genitals femenins

El subapartat final es refereix tan sols a un parell d'exemples que serveixen per a no anomenar directament la genitèlia femenina i, alhora, per a marcar-ne el tret de tresor a aconseguir, d'enigma a desxifrar.

secret *m*: puja als genolls e a les cuxes, e a vegades entra en lo **secret** (705, 21). Mira, Tirant: vet ací lo seu ventre, les cuxes e lo **secret** (897, 3).

lloc vedat *m*: e ab la çabata toquà-li en lo **loch vedat** e la sua cama posà dins les sues cuxes (790, 10-11).

6. Conclusions

El vocabulari eroticoamorós de la millor novel·la catalana de tots els temps és, sens dubte, un pou d'enorme riquesa lexicogràfica que mereixeria d'ésser estudiat aprofundidament a partir dels diversos camps conceptuals que s'hi evoquen amb més freqüència. La meua comunicació ha pretés d'ésser una via a mitjan camí de la lexicografia i de l'hermenèutica d'àmbit medieval de manera que obriga una porta perquè els estudiosos analitzen l'esfera dels sentiments i de la carn en el *Tirant* amb unes eines que, tot partint del lèxic prèviament aïllat a la manera d'un diccionari, permeten d'explicar-ne diversos passatges amb més precisió.

Bibliografia

BAILE LÓPEZ, E., *Concordances lematitzades del «Tirant lo Blanch»*, memòria de llicenciatura inèdita dirigida pel Dr. Rafael Alemany Ferrer a la Universitat d'Alacant. Presentada al juny del 2007.

BROSSA I ALAVEDRA, M., *Lematització semiautomatitzada i regularització gràfica del «Tirant lo Blanch»*, tesi doctoral inèdita dirigida pel Dr. Antoni Maria Badia i Margarit a la Universitat de Barcelona. Consultada entre el 12 de febrer i el 25 de març del 2008 en l'adreça electrònica: <http://www.ub.edu/stitc/>

BUTTLER, D. A., *A Study of the vocabulary in the Poetry of Ausias March*, Washington, The Catholic University of America, 1981.

CACHO BLECUA, J. M., «El beso en el *Tirant lo Blanch*», en *Homenaje al profesor José Fradejas Lebrero*, I, ed. de J. Romera, A. Lorente i A. M. Freire, Madrid, UNED, 1983, pp. 133-169.

CASANOVA, E., *El lèxic d'Antoni Canals*, València / Barcelona, IIFV / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

COROMINES, JOAN (1981-1988), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vols., Barcelona, Curial Edicions Catalanes.

Diccionari Català-Valencià-Balear. Consultat entre el 12 de febrer i el 25 de març del 2008 en l'adreça electrònica: <http://dcvb.iecat.net/>

Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. 2a edició. Consultat entre el 12 de febrer i el 25 de març del 2008 en l'adreça electrònica: <http://pdl.iec.es/entrada/diec.asp>

GONSÀLVEZ, H., *El Diccionari de l'«Espill» de Jaume Roig*, tesi doctoral inèdita dirigida pel Dr. Rafael Alemany Ferrer i pel Dr. Josep Martines Peres a la Universitat d'Alacant, 2003.

MARTORELL, J., *Tirant lo Blanch*, vol. I, edició coordinada per Albert G. Hauf, València, Edicions Tirant lo Blanch, 2005.

PEIRATS, A. I., «Concordances», CD-Rom acompanyant de MARTORELL, J., *Tirant lo Blanch*, València, Edicions Tirant lo Blanch, 2005.

RENEDO, X., «Quin mal és lo besar? (literatura i moral al voltant de la quarta línia de l'amor)», *Caplletra*, 13, tardor, 1992, pp. 96-116.

WITTLIN, J. M., «Especulacions psicoanalítiques sobre la sexualitat en el *Tirant lo Blanch*», *Llengua & Literatura*, 1, 1986, pp. 467-483.

¹ Per bé que WITTLIN parla de la incapacitat de Tirant per a iniciar i mantenir relacions amb una dona (1986: 41), Tirant i el món que l'envolta certament denota evocacions sensuals de manera constant.

² Com que no hi ha articles que hagen estudiat cap camp conceptual del *Tirant* de manera particular, aquest apartat, més que un estat de la qüestió en puritat, és un comentari breu sobre el que m'han aportat diversos ítems bibliogràfics a l'hora d'enfocar la recerca de lèxic eroticoamorós.

³ Com, per exemple, la besada entre Tirant i el rei Escarià en el capítol CCCXXX.

⁴ Idea que m'he permès de mamprendre de CACHO BLECUA (1993: 39), encara que no és un tret gens opac una vegada el lector sovinteja els textos medievals cristians: «Los gestos tienen sus historia y su representación, incardinándose en un sistema social del cual forman parte inseparable. Su importancia en la Edad Media ha sido reiteradamente señalada, hasta el punto de que Jacques Le Goff llegó a calificar muy expresivamente a la civilización medieval como la civilización del gesto». En aquest sentit, apuntem un suggeriment-interrogació a desenvolupar en el futur: es podria vincular la concepció de l'amor com a element visual en nombroses obres medievals, tal com ocorre en el *Tirant*, amb el culte a la imatge propi del catolicisme?

⁵ Com que he bandejat les rúbriques en les concordances del nostre treball de doctorat perquè no eren obra de Martorell sinó de l'editor, en aquelles pàgines de l'edició de Hauf —l'edició crítica en paper a la qual faig referència quan documente— en que cada capítol s'inicia, compte com a primera línia el començament de Martorell i no l'encapçalament previ.

⁶ Tot i que **mamelles** és, al meu parer, el terme connotat habitualment com a eròtic enfront d'un **pits** més neutre, de pura descripció del cos humà, Martorell no s'està d'emprar el mot en contextos certament plens d'ambigüitat sexual: així, per exemple, quan Tirant li demana a la Bella Agnès el fermall que portava en els **pits** (capítol LX) o quan, caigut Tirant després de sentir el nom de Carmesina, Plaerdemavida «squingà's l'aljuba e la camisa que vestia fins baix als **pits**, mostrant les mamelles, e pres lo cors de Tirant e posà'l sobre les sues faldes, e féu-li posar la cara sobre los seus **pits**» (capítol CCCLVIII).

⁷ La **cambra**, tal com ha insinuat CACHO BLECUA (1993: 54), esdevé un escenari de trobada eròtica essencial en el transcurs de la novel·la, sobretot pel que fa a la tercera part, situada majoritàriament al

palau imperial de Constantinoble: «Por ejemplo, Plaerdemavida conduce al héroe hasta una cámara retirada, en donde es encerrado en una caja para no ser visto, pero desde donde puede ver a la Princesa que se dispone a bañarse».

⁸ En el *Tirant* també apareix la forma **llençol** però ací no done una entrada doble en tant que em cenyisc als exemples seleccionats per a la comunicació.

⁹ En el *Tirant* també apareix la forma **cristall** però ací no done una entrada doble en tant que em cenyisc als exemples seleccionats per a la comunicació.

¹⁰ La variant **mamelles**, inclosa entre corxets en redona, és un afegit meu que mira d'aclarir el sentit de la frase; no es tracta, doncs, d'un extracte de l'edició crítica de què partim.

¹¹ En un diccionari complet del *Tirant*, l'entrada hauria de ser tan sols **enamorar**, però he optat ací per la forma pronominal en tant que els exemples seleccionats en donen notícia tot deixant al marge l'ús transitiu mancat de pronom feble.

¹² El sintagma preposicional **de la mà**, inclòs entre corxets en redona, és un afegit meu que mira d'aclarir el sentit de la frase; no es tracta, doncs, d'un extracte de l'edició crítica de què partim.

¹³ El sintagma preposicional **al llit**, inclòs entre corxets en redona, és un afegit meu que mira d'aclarir el sentit de la frase; no es tracta, doncs, d'un extracte de l'edició crítica de què partim.

¹⁴ El sintagma nominal **les mans**, inclòs entre corxets en redona, és un afegit meu que mira d'aclarir el sentit de la frase; no es tracta, doncs, d'un extracte de l'edició crítica de què partim.